Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вІашагІкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера деиз ★ ШОАТТА, 7 МАЙ, 1988 ШУ. ★ № 55 (7558). ★ Мах 3 кеп.

Яхьа дневник

ЛаьрхІар кхоачашду

Грозненски района «Заря» яхача совхоза хьайбаш леладераша овсаре къахьийгар апрель бетта. Дика къахьийгадар цар хьалхарча квартале а: диика тІехкхоачашъяьяр совхоза коллективо шуреи дулхи паччахьалкхенга дохкара планаш а шу долалуш ше тІанйца социалистически декхараш а. Массарел чІоа гІагІа гІадвугаш дар, хІара беттача Іаттагара цу юкъа яьккха шура соахкарчул 76 килограмм дукхагІа хилар.

Іай доакъар кІезига долаш халонаш дукха лайнаяле а, йолаш йолча ерригача таронех бизза пайда эцаш хьабаьхкар къахьегамхой. Тешшаме лард еллай бІаьстан а ахкан а бетташка хьайбай продукци алсамъяккхара а из цахаддаш тІакхетийтара а. Апрель бетта план 21,8 тонн йолаш, паччахьалкхенга ехкай 32 тонн шура. ХІанз хІара Іаттагара 9,5—10 килограмм шура йоаккх.

Баьццара доакъар тела доладелча деиз дикагІа ондадоал хьайбаш а. АрендагІа лелае 45 снргІилг дІанйцача Эскиева Рукъета хІара бежанна дийнахьа юкъера лаьрхІача 680—700 грамм дулх тІакхетийт. Из планал 280 грамм дукхагІа да.

Деррига хьинар дІалуш къахьегаш ба совхоза ферме дояркаш Арсанукаева Сипихьат, Магомадова Кулсам, Садаева Малимат, бежа Іуй Абдулаев Ахъяд, Якубов Хайдарбек, кхыбараш.

XIX Ерригсоюзни партийни конференци хьаеллача деношка карарча шера хьалхарча ялх бетта план кхоачашъе дош деннад хьайбаш леладераша.

Деша дай бац

Геттара эсала дІадоладаьд карара шу Грозненски района «Гикаловское» ПО шурий-товарни ферма хьайбаш леладераша, хьалхарча квартала план 90 процент мара кхоачашъяьяц. ХІаьта 1988 шу долалуш тІанйцача социалистически декхарех ВІалла дувцалга а яц.

Динка юхабаьннаб гикаловцаш соахкарча хьокхамашка хьежача а. ХІара беттача Іаттагара яьккха шура 109 килограмм кІезигагІа я.

Хувцалуш дац гІулакхаш хІанз а: 2-ча мае укхазарча дояркаша хІара Іаттагара яьккха шура 3,4 килограмм мара яц!? ХІаьта из фу яхалга да хьахьокх укх масало. Гикаловцашта гаьна йоацаш уллача «Грозненский» совхоза дояркаша укх деношка хІара Іаттагара юккъера лаьрхІача 18 килограмм шура йоаккх, е пхезза дукхагІа.

ТІаккха этта ийрча хьал тоадара наькъаш лохаш бий моттигера кулгалхой? Бане а бац. Гикало яхача поселке бахача наха шоай доалахьарча хьайбашкара йоаккха продукци хьа а ийтеш, паччахьалкхен планаш кхоачашъе дагадехад царна. Наха тха диттача цогало... даьр децийз из...

ХІХ ЕРРИГСОЮЗНИ ПАРТИЙНИ КОНФЕРЕНЦЕНА НАКЪАДОЛХАШ

Мишта кхоачашду декхараш

ХЬАЛХАЛАТТАРАШ

Гаьна йоаццаш хьу а йолаш хозача моттиге йоалл Шелковской района «Коминтерн» яхача колхоза шурий ферма.

Лостам ба цун коакарта. Хьайбаш латтача хІара помещене тІа хьалтеха да ферма коллектива хьалхашка латта декхараш довзийташ а уж кхоачашдара хьайбаш леладераш тІахьехаш а дола хоза кийчдаь лозунгаш. Ферма коллективе тІехкхоачашйир шура яккхара а из паччахьалкхенна дІаялара а йола укх пятилетка хьалхарча шин шера планаш.

Кхы а дикагІа дІадоладаьд ер шу. Иштта, дІабахача кхаь бетта шура яккхара план 109,2 проценти из паччахьалкхенга дІаялара 108,2 проценти кхоачаш а еш, района фермашта юкъе яьржача социалистически яхье котало яккхара района Сийлен улга тІа дІаязйир ферма коллектив. Цхьаькха хІама да белгалдаккха деза. Масала, укх шера дІабахача кхаь бетта хІара кхоабача Іаттагара яьккха шура соахка цу юкъа хиннечул 40 килограмм дукхагІа я. ХІаьта дийнахьи буси хІанз йоаккха шура, соахка укх хана хиннечул 1,2 килограмм дукхагІа я.

Цу хьокхамашка кхача аьттув балийтараш ба доякаш Хамсуркаева Зина, Кашатырова Зарнят, Ансарова Айзан, Альмурзаева ТІаус, Сайко Валентина, Эпендиева Зиван, Сергеева Мария, кхыбараш.

Дукхача хана шоаш Іоаяь балха опыти говзали дІалуш цар Іомабаь къона дояркаш а дукха ба. Масала, Абумуслимова Тамара, Вагапова Макка, Магомадова Совдат, къона коммунист Мадашева Загира, Курманбаева Катя, кхыбараш. Царех хІаране тІехкхоачашйир дІабахача кхаь бетта хІара кхоабача Іаттагара шура яккхара план. Вешта, из кхоачаш ца еш-м цхьа доярка йисанзар ерригача ферме.

Мишта карагІдоал ферма коллектива уж толамаш даха?

Цу хаттара жоп денна ферма заведующи Нутаев Исани ЦІеча уголоке корабир тхона. ЦІена, лостам болаш яр чухьа. Пенаш тІа гІолла хьалтеха яр шийтталагІа пятилетка йолаеннача хана деиз коллективо болх мишта бу хьахьокхаш йола графикаш. Истола тІа керда газеташ, журналаш ухкар, телевизор латтар. Лоацца аьлча, салоІача хана наха мел эшар дар цу чу. ХІаьта массанена дукхагІа гургйолчча хьалъэлла цІе вымпел яр — района фермашта юкъе укх шера хьалхарча квартале яхье котало яьккха хиларах тешал.

Нутаев Исани лаборантка-ца Гапус Валентинацеи учетчикаца Гусейнова Нурипатацеи Іуйрийна ферма хьайбаш леладераша бабьа балха итог еш бар.

Ферма гІулакхех къамаьл деш И. Нутаева аьлар:

— ПодрядагІа болх беш я тха ферма укх шера. Цудухьа шура дукха яккхаро дог гІоздаккхац тха хьайбаш леладарий, нагахьа санна из яккхарга дІадодар планал совгІа хилча. ХІана аьлча цунах тийша да цар алапеш. ДІадодар кІезигагІа ме хул алапи лакхлу. Цудухьа шура яккхарга дІадодар ма хулла лохде гІерт тхо.

Цу гІулакха тІаерзаяь дукха мероприятеш чакхйоах ферме. Масала, доакъар... Хьайбаш Іангара дахара тоъал Іалашдир из соахка. Цхьабакъда, цун кхом а хьурмат а деш, из кІезигагІа дІа а дохийташ шура алсамъяккха гІерт тха болхлой. Иштта болх вІаштІехьбаккхаро аьттув балийтар дІабахача кхаь бетта цхьа центнер шура яккхарга планал 78 кепиг кІезигагІа дІадахийта.

— Из юхьиг мара яц, — йоах Нутаев Исане. — ХІанзара толам-м духхьал подряд юкъейолаярах даьнна беркат да.

Укх деношка рапс хьокхаш мошача доакъарца кхаба доладаьд доахан. Из чакхъяьлча соахка гурахьа горохаца эбаь дІабийна кен хьакха болабергба. Вешта колхоза агрослужбо оттаьяча планагІа, укх шера тайп - тайпара культураш дІаювргьа ноябрь бутт тІакхаччалца хьайбаш мошача доакъарца кхаба йиш хургйолаш.

Моша доакъар графикагІа хьатІакхухь фермана.

— Оатача хана баьций дукха сок а чам а бов,, — йоах Нутаева. — Цудухьа лу оаха укх шера моша доакъар ше долчча тайпара. Цул совгІа, аьта буц кхай тІара хьаяхьаш новкъа дукха йов.

XIX Ерригсоюзни партийни конференци хургйолча дийнахьа паччахьалкхенга шура йохкара шин шереи ийс беттеи план кхоачашъе социалистически декхар тІаийцад цу ферма къахьегамхоша. ЛаьрхІар кхоачашде цар низ дІакхоачаргхиларах теша йиш йолаш да. ХІана аьлча хьайбаш Іангара доахача хана план 618 килограмм йолаш, хІара кхоабача Іаттагара 665 килограмм шура яьккхар укхаза. Цул совгІа, хІанз хІара дийнахьа тІакхеташ а я из.

М. ХАМАТХАНОВ.

ЛЕРТТІА ДОАЛ ДУ

Агротехнически толашагІа йолча хана бІаьстн ювш йола еррига культураш. — 350 гектара тІа ялатан 250 гектара тІа силосан лаьрхІа хьажкІаш, 600 — горох, 170 — ги даккхара йола люцерна, 60 — доакъара свеклаш — дІа а йийна, уж дикагІа хьувкъаяра дІахьо эша гІулакх деш ба хІанз Надтеречни района «Озерный» совхоза кхаш леладераш.

ХІанз цу культурашта къаьстта чІоагІа тІоадал эш. Из кхета а деш, боарамал из лохъеннача кхашка щоай агрегаташца хий то хаш боахк механизатораш.

Гурахьа ялат дІадийнача кхашка хий тохара дукхагІа йоакхо ю хІанз. Дерриге а 1800 гектара тІа да из. Цох 300 гектар — хий дилла да. Царех хІаранена тІара 40 центнерал кІезигагІа доацаш ялат чуэца лаьрхІа ба совхоза кхаш леладераш, план 20 центнер йолаш.

Хий тохаш боахкарашта юкъе балха норма кхоачаш ца еш саг вац. Цхьабакъда, царна юкъе а белгала ба механизатораш Алаев Висхан, Амаев Сайд - Ахьмад, Тахаев Зайнди, Насуханов Ильяс.

Х. МАГОМЕТОВ.

Нохч - ГІалгІай гІишлон управленена чуйоагІача Домостроительни комбината № 2 йолча отделочни участка отделочникаша чакхдаьхад Грознерча Первомайски улицагІа хьалдеча 106 квартира йолча цІагІара отделочни балхаш. ХІанз цу цІеной коа лостам беш, асфальъ буллан, площадкаш тоаеш я.

Цу участка гІишлонхоша дІадоладаьд цу улицагІа хьалдеча 170 квартира йолча цІеношкара отделочни балхаш а. Сихбенна кораш, наІараш дІаоттаеш, штукатурка еш ба уж. Штукатурка еча дика къахьегаш ба Басханова Асет, Минтуев Султан, отделочникий бригадир Эльжуркаева Азу, отделочница Хакимова Тамара. ХІара сменагІа нормаш 110—115 процент кхоачашъю цар.

СУРТА ТІА: (аьрдехьара аьттехьа) отделочникаш А. Басханова, С. Минтуев, А. Эльжуркаева, Т. Хакимова.

И. ПЛИЕВА сурт.

ДИКАГІЙОЛА КОЛЛЕКТИВ

«Назрановский» совхоза Наьсар - Кертерча отделене шурий - товарни ферма коллективо, доахача къахьегама толамех кІезига яздаьдац. Тамаш а яц, укх тІехьарча шерашка дикалгахьа дукха хувцамаш хиннад укхаза.

XIX Ерригсоюзни партийни конференцена сийленца накъаяхара, районе фермашта юкъе яьржача социалистически яхье цахаддаш хьалха йолаш хьайоагІа из коллектив, масала, чакхъяьннача квартале хІара кхоабача Іаттага юккъера лаьрхІача 804 килограмм шура яьккхай укхаза доярка-ша. ХІаьта дикагІбарий хьокхамаш цул а тІех да.

Массаза санна хьинар ца кходеш къахьийгад М. Темирхановас. ХІара Іаттагара 1326 килограмм шура яьккхай цо. Дукха тІехьабисабац цунна 1274 килограмм яьккха Р. Айдаевах 1242 килограмм яьккха Я. Дзауровах. Дикка тІехкхоачашъяьй шоай планаши шу долалуш тІанйца социалистически декхараш дояркаша С. Хаматхановас, Л. Айдаевас, М. Саговас.

ХІанз шура кхы тІакхетаргхиларах шеко йолаш вац ферма бригадир А. Лолохоев. ХІана аьлча хьайбашта баьццара доакъар дехка доладаьд. Цул совгІа, уж дажа ара даха ха а хьаьтІакхаьчай.

М. ЭРЗИЕВ.

КХАШ ДИКА—ЯЛАТ ДУКХА

— Гурахьа дувча ялаташтеи бІаьстий дІайийнача коартолаштеи агротехнически гІулакхаш деш ба тха кхаш леладераш, — аьлар Назрановски района агропромышленни объединене керттерча агронома Марзаганов Мухьмада. — Де дезар тІехьа ца тетташ, ханнахьа а дика а чакхдаккхаро боккхача хьувкъамга бода никъ хьабелл.

Химобработка е езаш 8711 гектар гурахьа ялат дІадийна кхаш дар районе. Дукха хІама ца эшаш из болх баь баьннаб.

Керттера теркам — коартолашта. ХІана аьлча, царна Іунал дара эггара лоархІаме йола ха хьатІакхоачаш латт. Цхьаккха дича канадалийта йиш яц оасар, коартолашта гувнаш де деза. Цу гІулакха мел эшар деш ба района къахьегамхой. Къаьстта дика лел из болх «Экажевский» совхозе. Масала, укхазарча Аушев Ювсапа, Угурчиев Іамархана, Татриев Мухьмада, Евлоев Ахьмада кулгалдеча подрядни звеноша шоашта хьалхашка латта декхар дизза кхоачашдаьд. Из ала йиш я «Назрановский» совхоза Хучубаров Хьадис керте латтача звенох а.

ХІанз сихдаь хьажкІаш, доакъара а шекара а свеклаш дІаювш ба укхаза. Из болх укх деношка чакхбала безаш ба.

М. МУРАТОВ.

Юрта боахама болхлошта Нохч-ГІалгІай АССР сийлен цІераш яларах дола

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

Юрта боахама даькъе доккхий гІулакхаш карагІдувларахи общественни вахаре хьннаре дакъа лацарахи сийлен цІераш лойла:

«Нохч-ГІалгІай АССР юрта боахама заслуженни болхло»

Абубакаров Алим-Паша Хусиханович — Ножай-Юртовски района КПСС XXII-ча съезда цІерагІча колхоза механизатора.

Витаев Нуриди Годиевича — Ножай - Юртовски района В. И. Ленина цІерагІча колхоза токара.

Успаев Али Вахабовича — Ножай - Юртовски района А. Шерипова цІерагІча колхоза кхашка балхаш дара бригада бригадира.

Цехаев Ади Мнсирпашаевича — Ножай - Юртовски района С. М. Кирова цІерагІча колхоза тракториста.

«Нохч-ГІалгІай АССР юрта боахама заслуженни механизатор»

Гандаров Мухьмада Хьамзата — Сунженски района С. Орджоникидзе цІерагІча колхоза тракториста.

Шевцов Александр Ивановича — Сунженски района «Победа» яхача колхоза тракториста.

«Нохч-ГІалгІай АССР заслуженни хьайбаш леладер»

Мишнева Яха Алиевнана — Сунженски района ЦІеча Эскара цІерагІча колхоза доярка-на.

Шестакова Валентина Николаевнана — Сунженски района XIX-ча партсъезда цІерагІча колхоза Іаьсий леладечоа.

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.
Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь С.КОЖУХОВСКИЙ.

гор. Грозный,
1988 шера 4 мае.

Культура болхлошта Нохч-ГІалгІай АССР сийлен цІераш яларах дола

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

«Нохч-ГІалгІай АССР халкъа артист»

Асхабова Асет Шаарановнана — «Вайнах» яхача Нохч - ГІалгІай халхара ансамбла балета артисткана.

«Нохч-ГІалгІай АССР заслуженни артист»

Абазов Рамзан Мовладиевича — «Вайнах» яхача Нохч - ГІалгІай халхара ансамбла балета артиста.

Хасиников Турко Умалатовича — «Вайнах» яхача Нохч - ГІалгІай халхара ансамбла балета артиста.

«Нохч-ГІалгІай АССР культура заслуженни болхло»

Шестабитов Сергей Петровича — гор. Грознерча «ГІишлонхой» клуба киномеханика.

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.
Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь С.КОЖУХОВСКИЙ.

гор. Грозный,
1988 шера 4 мае.

«Коммунизман байракх» яхача шалински районни газета Нохч-ГІалгІай АССР Президиума Сийлен грамота ларах дола

Нохч ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

Къахьегамхошта коммунистически кхетам луча беркате болх барахи боахамий, культурни даькъера декхараш толаме кхоачашдара уж оарцагІбахарахи, иштта хьалхара номер араяьлча деиз 50 шу дизарца дувзаденна а Нохч-ГІалгІай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла «Коммунизман байракх» («Знамя коммунизма») яхача шалински районни газета.

Нохч - ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.
Нохч - ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь С. КОЖУХОВСКИЙ.

гор. Грозный,
1988 шера 4 мае.

КОНКУРСА ЛАУРЕАТАШ

ДикагІйола журналистически материалаш язъяра хетаяь хиннача А. Д. Шерипова, цІерагІча творчески конкурса итогаш яьй.

Республика журналистий Союза правлене бюрос конкурсе хьаяйтача материалашка хьажа а хьежа жюрена хетар теркал а деш, дипломаш а ахчан премеш а луш конкурса лауреатий цІераш яла оттадир укх журналисташта:

С. Гуськовна — «Грозненский рабочий» яхача газета письмой отдела корреспондента ира сатирически материалаш язъярах.

А. Тимирхановна — «Ленинан некъ» яхача газета промышленностен транспортен отдела заведующена, «Вай заманхон перестройкен» яха материалий цикл язъярах.

Х. Шадиевна — «Сердало» газета письмой отдела заведующена, перестройка темаегІа йола материалаш язъярах.

* * *

НГІАССР журналистий Союза правлене бюрос конкурсе хьаяйтача къахьегамхошта тІема - патриотически кхетам балара хетаяь йолча материалашка хьажа а хьежа премеш яла оттадир укх журналисташта:

М. Албогачиева — «Ленина никъ» яхача Назрановски районни газета письмой отдела заведующена;

М. Осмаева — «ЦІе байракх» яхача газета редактора (Гудермес).

ТОРЖЕСТВЕННИ СОБРАНИ

Самардийнахьа, Грозне хилар кепайоазон Деннен радио Деннеи хетаяь торжественни собрани. Цига дакъалоацаш бар партийни, общественни организацей викалаш, республикански газетий, телевиденен радиои журналисташ, книжни издательства а бувзама организацей а болхлой, полиграфисташ, болхлой корреспонденташ, пенгазетий а дукха тираж йолча газетий а активисташ.

Собране доклад йир НГІАССР журналистий Союза правлене председателе заместителе, «Ленинан некъ» яхача газета редактора Ю. А. Айдаева.

ЦІей даькъала дувцаш гулбеннаршта хьалхашка къамаьлаш дир А. Шайхиева — йоазонхочо, «Орга» яхача альманаха редактора, В. Егорочкинас — Нохч-ГІалгІай химзавода йоккхагІйолча мастера, Г. Куригова — «Грознефть» яхача объединене парткома секретара заместителе.

Журналистий, кепайоазон, телевидене, радио активистий, газеташи журналаши хьиннаре дІадоаржадерий группана журналистий Союза, «Правда», «Советская Россия», яхача газетий редакцей сийлен грамоташи дІаделар.

Торжественни собране дакъалоацаш хилар, КПСС Нохч - ГІалгІай обкома секретарь С. М. Беков, НГІАССР Министрий Совета председателе заместитель Т. У. Махмудхаджиева, парте обкома пропагандаи агитацен отдела заведующи Л. П. Кизилова, КПСС Грозненски горкома секретарь В. С. Маслова.

Дезала подряда—шерра никъ

КЕРДАЧОХ ДАЬННА БЕРКАТ

Тахан республике дукха дац дезала подряд юкъейолаяра масалаш, къаьстта ледара латт из гІулакх хьайбай боахаме. Сево юхатетт цунца бола наьха безам? Шеко яц, хьалхарча даькъе из доакъара база эсала хиларца, къахьегамхой йоакхо ярца дувзаденна хилар. ХІаьта из дош доаггІача тайпара къоастадаьча боахамашка, гІулакх дика дІадода. ХІара дийнахьа тІакхет цига дезала подрядагІа болх беча наха йоаккха а паччахьалкхенга йохка а юртбоахама продукци. Цу тайпара масал корадир тхона Грозненски района В. И. Ленина цІерагІча колхозе.

Керда вІашагІъеллача звенон кулгалхо я «Нана-турпал» яха снйдола цІн лелаю Чунчаева ЖІовхьарт. Фу аргда цун вахара а къахьегама а наькъах? Эггара хьалха белгалдаккха деза, цо хьайбашца болх бу ткъаьх шу долга. Іаьсий леладеш дукха ха яьккхай цо. Цу дерригача шерашка халонаш а оаттонаш а цунца ловш, хьавенав цун мар, дика механизатор Нурид.

Дукха тешалаш да ЖІовхьарт хьинар долаш саг хилара. Цунна еннай Ленински юбилейни медаль, дукха сийлен грамоташи ахчан премеши. КІезига дац колхоза правлене цунна кхайкадаь баркалаш а.

Шерагара шерага дукхагІа хулаш доагІар Чунчаевгіар бераш. БоккхагІболчар даьнен наннеи новкъостал дора зІамагІбола шоай вежарийн йижарийн лелабе, царга бІарг лакха. Бера хана деиз шоай коа-карта кулг тохаш, хьайбашта Іунал де ховш хьалкхувра уж. Каст-каста го йиш яр уж нанас болх беча ферме а. ЖІовхьарта доккхал дора шийн къонгаши мехкарийн иштта балха тІакхувш а халонех ца къехкаш а хиларах. Цхьана беча балхо кхотабора уж, гаргаувзар. ЦаІ дар хувца ца луш: даси нанаси дер де гІертар уж. Из-хьаьналча, къахьегамах бахар, нахаца Іимерза хилар, юртахошца тарбалар.

— Берашка санна бІарг лакха беза Іаьсашка а, — йоах ЖІовхьарта. — Ханнахьа кхаба деза уж, шоай ноаной шура мара яла мегаргьяц царна. Иштта ца хилча цамогаш хул уж, дегІ дахьац, хІаьта группе 20—30 Іаса хилча из атта гІулакх дацар. Сахилалехьа доахан деттача яха езаш хулар, цул тІехьагІа шура чуйола ведараш кега ца ялийта гІерташ, удаш лелар. Цхьабакъда, хьийга хало эрна йовцар, чехка дегІ дахьар Іаьсаша.

Бетта 150—180 сом алапи ийцача гІадйодар ЖІовхьарт. Маро а итт тумал кІезигагІа эцацар. Цох бахар ЧунчаевгІар. Хьаэцар хьожадеш, лорадеш леладар бахьан долаш, ер ма бий аьнна, эшам цІагІа беце а, хІаьта а ЖІовхьарта а Нурида а кхетадора, шоаш хьегача кхьх дукхагІа рузкъа доагІалга. «ТІатеІІа болх берашта а хьацар ца доаккхаш Іийне багІа Іемарашта а цхьатарра алапеш яздора. Соцнальни нийсхо телхаю уравниловка яр массанахьа доалдеш.

Цигга дагадехар царна шоай дезала звено хьаелга а. Цул совгІа, мехка хулаш латтача перестройко шерра никъ хьабийллар цу гІулакха. ХІанз доалде хьаэца лаьрхІараш 20—30 Іасилг дацар, иттаза дукхагІдола доахан дар.

— Тхоай таронашка хьежар тхо, — йоах Чунчаевас. — ВоІ Увайс ветеринарни лор вар, йоІ Манаша — МТФ учетчица. ХІаьта йоІ Маншура а итт класс йоаккхаше тхох хьакхетаргья ше яхаш яр.

Иштта хьахилар дезала звено. Шоаш тоайир цар телятник, гонахьара карт чІоагІийр. Кхаба хьийцар пхи-ялх бутт баьнна 150 бежан. Царех цхьадараш тоаденна да ала йиш йолаш дар, вожаш гІийла дар. ДІаболабелар болх.

Шу гаргга да Чунчаевгіар звено къахьегаш йола. Юккъера лаьрхІача хІара бежана дийнахьа 500—600 грамм дозал тІакхет. ХІара тІакхетача килограмм дулхах дІадохийта доакъар 7,9 килограмм мара дац, е 2,4 килограмм планал кІезигагІа.

Цар хьаэцача хана дукхагІдола доахан 80—100 килограмм мара хилац, хІаьта доярка-шта дІалу шинараш кхозза хІана дац аьнна дезагІа хул. Шу даьлча царех дукхагІдараш шин центнерал хьалтІехдоал. Цхьабакъда, из а тІехьара цифра хеташ яц ЖІовхьарт.

— Хьайбай рационаца кхы а цхьацца килограмм концентраташ яларе, лаккхагІа хургдар хьокхамаш, — йоах цо.

ДІадахача шера Чунчаевгіар звенос колхоза ийс эзар сом цІена пайда баьб. Чеко-ви книжкаца болх бе Іомаеннай Маншура. Из я звенон бухгалтер а, учетчик а, кассир а. Цо дІалу доакъарах, хих, электричествох доагІар.

— Укх шера деиз 200—250 шинар леладе лаьрхІа да тхо, — йоах нанас. — Бераша чоагІа новкъостал ду тхона. Цул совгІа, тхоай доалахьара хьайбашн коа тІара оалхазараши леладу оаха, хьалха нийдаьчул диккa дукхагІа алапи а эц. Лоацца аьлча, геттара тоаеннай дезала хьал-таро.

Чунчаевгіар хІанз а дІадоладеш мара бац керда гІулакх. Дале а, цхьацца толамаш даха кхийнад цар. Къахьегамга дІаІемад зІамагІдола цар ворхІ бер. Шоай даьнаьна никъ дІахобахьа дага ба уж.

Халонаш кІезига еце а, Чунчаевгіар теш, шоай вахаре дикалгахьа дола хувцамаш хиннaлга.

П. ГАГИЕВ.

МАССАНЕ ТЕРКО Е ЕЗА ГIУЛАКХ

(КПСС Назрановски райкома пленумера заметкаш)

КПСС ЦК февральски (1987 ш.) Пленума решенешка хьежжа халкъа образоване еш йола перестройка сихъяра, кIоаргъяра хетаяьяр укх деношка хинна КПСС Назрановски райкома аргIанара пленум.

Ала доагIа: педагогий деша дагIача берий дукхалга диллача — цул йоккхагIа цхьа сфера яц районе. XIаьта цунгарча хьалага, партийни, советски, боахама органаша, юртсоветаша, общественносто цун беча теркамга диллача — цул тессагIа лелаеш сфера а яц укхаза. Къаьстта эсала латт школай материальни база гIулакх. Цунна тешал деш масалаш шортта да. Ерригача 42 школах цхьан сменагIа болх бе таро йолаш цаI мара яц районе. Вожаш хIара денна 2—3 смена чуэца езаш я. Деша дагIа ткъо эзар совгIа бер цхьан сменагIа чуэца база яц цар.

ДIахо, ткъаь школе цхьаккха зал яц, 12 школе мастерскеш хьаелла моттиг яц. Цхьа школа яц районе Iана замалахьа йоагIача тайпара йIовхала режим лелае йиш йолаш. Шоай котельнеш йолча школашка а таро хилац царга лерттIа болх байта, царна ремонташ е.

Цудухьа, долаш долча хьалаца духха тарлуш дацар парте райкома хьалхарча секретара А. Мякиева яьча доклада тIара: райкомо цIенхаштта теркам тIабохийт халкъа образованена, из производства дукхагIа ювзара, предприятештеи школаштеи юкъера бувзам чIоагIбара, аьнна доаладаь массехк дош.

XIара шера дукхагIа хулаш, шерлуш доагIа районе хьабе болх боацарий мугIараш 8—10 классаш а йоахаш школера арабувлача дукхача выпускникех наггахьа саг мара лакхерча дешара заведенешка дIа а оттаглац. XIаьта уж балха дIаэца моттигаш а тоъац. Цхьабараш гаьнна балхашка дIахьа ух, дукхагIбараш районе бус.

Цхьаькха бахьан а да. Нагахьа санна районе царна болх бе юкъ-юкъе моттигаш корайоагIе а, цхьаккха тайпа къахьегам ца байзача царна, болх хьабе а хац. Производствана-м кулг-говзал йоалаш бола нах ма эши, Бакъда, укхазарча школашка таро яц къона нах богIгIача тайпара къахьега Iомабе.

Лоацца аьлча, дукха халонаш, духха чоалхане проблемаш я халкъа образоване Iайнараш а цо района хьалхашка уттаераш а. Цунга хьежжа критически кхохкаенна хургья, яхаш, вар со из пленум.

Хиланзар... Йолча тайпара хоалуш яцар из сагото пренех даьча къамаьлашца а. Вешта, из-м кхетаде хала дацар, хIана аьлча бокъонца школьни хало Iовшараш, из ше йолча тайпара йовзараш духха бацар зале. Пленуме хьабийхача хьаьшашта юкъе а кIезига бар уж. Цхьабаршта сигала морх йоацаш ди техча санна хийттадале а, СурхотIарча юртсовета председателa М. Аушева нийса аьлар: «Сона-м хац вай яр пленум хьанна ю, — йоахар цо, — педагогаш, школай директораш мича гу укх чу».

ГIалат цIаккха а чакхдалац шийна тIехьа кIезигадукха зе ца дуташ. Укхаза а хилар из иштта. Школьни проблемаш кIоаргга ца йовзача, наггахьа мара царех ца «хьокхалуча» духхагIболча ораторашa къамаьл де шоашта енна ха дIайохийтар шоай болх бувцаш, е бераш мишта Iомаде деза, царна мишта хьеха деза, яхаш. Со-м валлац партийни организацей секретаршта, предприятей кулгалхошта педагогика йовзац ала: цар а кIезига йнаяц шоай хана школьни «маьхь». XIаьта а из декхар дацар пленумо шийна хьалхашка оттадаьр. МалагIча хьале я района школаш, вайгара малагIа новкъостал эш царна; мишта эргадоакхаргда гIулакх? Цу хаттаршта хоадамболлаш жоп дала, аьнна, яь пленум яр из. Бакъда, наггахьа оалаш хинна «кхохкаденна» дош ца лаьрхIача, цIенхаштта къамаьл хоттадаланзар зале. ПренегIа эггара тIехьа трибуна тIа ваьннача райисполкома председателa заместителa М. Хидирова нийса аьлар. «Со кхеташ ваш, — йоахар цо, — низ болча йоккхийча предприятей кулгалхоша укх тIа хьал тIа а бувлаш: школашта новкъостал де таро яц тха, яхаш, ювцача мискалах».

Мала тешаргва, масала, трикотажни фабрика директор С. Муталиев ше деша ваьгIача Назранерча № 1 йолча школана кIезига-дукха новкъостал де таро йоацаш висав, аьлча?

TIаккха районе эггара йоккхагIйолча «Электроинструмент» яхача завода директор Х. Тамасханов? Цун а бац дIаьхача Iанна шийлача классашка дагIача № 4 йолча шоай подшефни школа берашта новкъостал де низ? XIаьта школа завода гаьна а мича улл, цул совгIа, дукхагIдолча даькъе цу завода болхлой бераш а ма дий цу чу деша дагIараш.

Школа хьоайнча «финансови положени» во я тха, яхаш кIалхарбувла гIерта кулгалхой духха ба хIанз экономически доалдара керда формаш производствана юкъеювла йолаелча гIоне. Царга ладнйгIача хеталу: хьалхагIа цар предприятеша мел баь пайда школашка цар дIаахийтаб, аьнна.

Цхьаькха а дисар пленуме кIоаргга теркам тIа ца бохийташ. БIарчча школаш хьалъярга а ца хьежаш гIулакх аттача даккха йиш йолаш дукха моттигаш нийслу юрташка а городе а. Классаш-м хац сона, кхыметтел школаш а хьаелла мегаргйолаш яьсса латта зданеш нийслу укхаза.

Дагадехар пленум хила цхьа-ши ди хьалха Экажкъонгий - Юрта цхьан воаккхача сагаца — пенсионераца Берсанов Жабрьилца сай хинна къамаьл.

— 10 эзар совгIа саг вах укх юрта, — йоахар цо. — Царех духхагIдараш бераш а долаш. Школа шиъ мара яц. Царна дIачуэца магац беррига юртара дешархой. Укхазара, юрта магIара, книжкех дизза тIормеш ги а доахкаш хотта кегабеш гаьнна юрта юкъе школе ухача зIамигача бергех къахет сона. TIаккха хьажал дIа баьсса латта башха гIирс, — аьнна, гIадж дIахьекхар цо цхьан яьссача зданенгахьа.

Из яр совхоза контора юххе 10 шу хьалха берий беша лаьрхIа хьалъяь шозза вIаштIаръяь йоккха здани.

— XIана латт из пайда боацаш? — аьнна, хьаттар аз «Экажевский» совхоза директорга Я. Галаевга.

— Тхона, совхоза эшаш яц из, — аьлар цо. — Эшачоа из дIаяла кийча а да тхо, хьаштдале, лоратта а хьаштдале, педагогашта а.

Иштта да-кх гIулакх. Хьаелла мегацарий цу чу юхьанцара школа е юхьанцара классаш? ЦутIа, ремонт яра дукха хало е езаш а яц из. Газ, хий, автономни котельни а йолаш бIарчча боахам ба-кх.

ДIахо, 15 шу дала доал тахан-кхоана ремонт ергья, яхаш, городерча школа-интерната 200—300 бер чуГIоргдола здани яьсса латта.

1984 шера школьни реформа йолаеннача хана кIезига-дукха тохаеннаяр предприятеш школашта новкъостал де. Дукха кьахаташ яздир, мероприятеш уттайир школашцарча бувзама хетаяь. XIара предприяте, организаце белгалйир лакхехьарча классашка деша дагIача берашта лаьрхIа балха моттигаш, вIаштIехьдаькккар дешархой производственни бригадаш предприятей подразделеней структурана юкъе хьоргйола гIулакх.

XIанз хьоаеш а яц уж бригадаш, вIашагIъехкараш а йохаш латт. «Эшац» тхона, аьнна, дукха ха йоаццаш юхаяйтар трикотажни фабрике болх бе йолаенна № 1 йолча школера дешархой производственни бригада а.

Районе вIашагIйолла лаьрхIача 115-нех вIашагIъехкараш а яцар 7 мара...

Школашта хьалхашка латтача чоалханерча декхарашта юкъе лаьрххIа моттиг дIалоац — Даьхенна кIоаргга мутIахьаболаш, из лорае ховш бола кагий нах хьалкхебаро. Района военкомо Г. Тисминецке аьлар:

— Вай районера эскаре баха кагий нах бувцаш тайптайпарча бIун доакъошкара 100 письмо денад военкомате, укх тIехьарча хана, хIаьта царех цаI мара вай къона бIухо во могавеш каьхат а дац.

Из дика кхаъ а ба. XIаьта а, хьажал, цу гIулакха шоллагIча оагIонга: школашка еча юхьханцарча военни кийчонга диллача республике эггара тIехьайисачарех лоархIаш я район. Из гIулакх тоадара а чIоагIа эшаш да школашта предприятей шефски новкъостал. Бакъда, цу гIулакха оарцагIвоалаш а нагахьа шеф нийслац. Городерча № 2 йолча школан шиъ ва шеф АМООС-и АТП-и. XIаьта а яр массехк шу да школа коа тир хьалъе «ца могаш» уж хьувза.

Сатийна хила йиш йолаш дац школашкарча дешара процесса гIулакхаш а. Пленуме къамаьл даьраша духха масалаш доаладир итт класс ялькхача кагийча наха, мехкараша шоаш деча йоазанна юкъе духха гIалаташ деш, хIаьта эрсий меттала духха дешаш ца ховш, ца кхетадеш йола моттигаш ювцаш.

Ийийцача проблемашка хьежжа ира, лакхача критически боарамах хиннадеце а, уйла е, тахка мегаргдола духха дешаш айдир пленуме.

Саггота эшаш я районе пионерски лагерь, учебно-производственни комбинат, центральни тир, кхыйола объекташ.

Пленумо боагIаш бола соцам а бе безача балха мероприятей план а тIаийцар.

Пленуме дакъалоацаш хилар КПСС обкома бюро член, облсовпрофа председатель Г. Г. Олейников, КПСС обкома организационно - партийни балха отдела заведующе заместитель В. М. Чекунов.

М. КАРАЕВ.

Грозненски экспериментально - механически заводе дукха къона болхлой ба боккхагIболча новкъосташта нийсса хьинаре къа а хьегаш, производственни толамаш доахаш. Царех цаI ва механически участка къона токарь Азимов Абдулла Ахмедович. Советски Эскаре гIулакх даь ше ваьлча, духхьашха ший къахьегама никъ дIаболабир цо укхаза. ЧIоагIа безаме тIаийцар из участка болхлоша. Шийга цкъа дIаьаннар шозлагIа хьалхадаккха ца дезаш дика дIаэцаш волча цунна гIо де кийча вар хIара болхло. XIаьта цар шийх бенна тешам боабанзар Азимова. Иллача ханад дикка хьалха, экзаменаш дIа а енна, токара говзал караерзайир цо. XIанз хьалхашка латта денхараш дизза кхоачаш а деш, ший нормах дика лоархIавеш хьавоагIа Абдулла. Цул совгIа ше хьаеш йола продукци цхьаккха тайпа даккха гIалат доацаш а хулийт цо.

Предприятерча бригадашта юкъе эггара дикагIа лоархIачарехи хадданза социалистически яхье хьалхалаттачарехи я Григорьянц Рант Григорьевич керте латтача слесарий - сборщикий бригада коллектив. XIX Ерригсоюзни партийни конференцена сийленца накъаяхара доккхий социалистически декхараш тIаийцад цо. Уж толаме кхоачашдара шерра социалистически яхь йоаржаьй, бизза пайдаийбу балха ханах, производственни мощностех. Цудухьа цхьаккха смена дIаяхийтац коллективо сменни нормаш 120—125 процент кхоачаш ца еш. Овсаре къахьегарал совгIа цо хьаеча продукцех духхагIъяр ОТК болхлой тIахьожам боацаш чакхйоал.

Къаьстта дика болх беш ва бригаде слесарь - сборщик, коммунистически къахьегама ударник Мариненко Петр Владимирович. Цхьа смена дIаяхийтац цо ший задани 130 процентал чухьнахьа кхоачашъяь. Башха-дика производственник хиларал совгIа, хьинаре дакъа лоац цо юкъарча балха тIа. Предприяте профкома члена декхараш цIена кхоачашдеш хьавоагIа из. Иштта доккха дакъа лоац юкъарча балха тIа бригадира Рант Григорьевича а. Ше профсоюза цехкома председатель хиларах тарра, дукха болх бу цо цехерча производственникашта юкъера социалистически яхь кхетамца вIаштIехьйоаккхаш.

СУРТАШ ТIА: 1. (аьрдехьара аьттехьа) бригадир Р. Григорьянци слесарь - сборщик П. Мариненкон; 2) слесарь-сборщик Азимов Абдулла.

И. ПЛИЕВА сурташ.

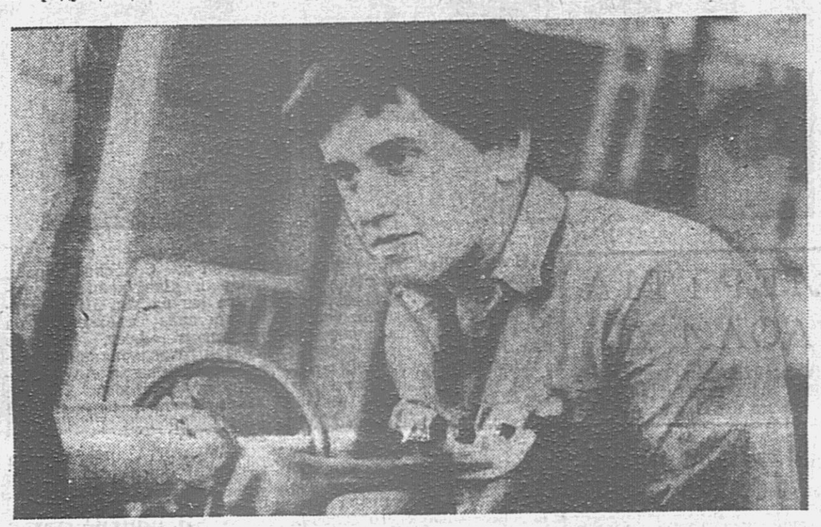

Іоахарашка дика хьож

Атта декхараш дац республика жа леладеташта хьалхашка латтараш. Лоацца хана тоаде деза укх тIехьхьарча шерашка цу даькъе этта унахцIена доаца хьал. Хургдоацаш дIаданкха деза жа къе довлга, уж гIийла долаш дулхакомбинаташка дIачутелалга, жерч Іаьхара дусалга, тхан кхаьккхийи паччахьалкхенга дохкар лаьгIлулга.

Дукха хувцамаш хиннад цу хьакъехьа Назрановски района «40 лет Октября» яхача совхозе. Цунна тешал деш да укхазарча жа леладераша даьха толамаш. Масала, воккхагIволча жаIуно Хадзиев Вахаси цун новкъосташе хIара бIаь жийна тIехьара 124 Іаьхар хьакъоастабаьб. Дукха тIехьабисабац царна Сосуев Муслима кулгалду чабанаш а. Цар хьокхам — 113 Іаьхар. Овсаре къахьийгад Боршигов Ахьмад керте латтача звенос а.

XIанз лоархIаме да дерригa Іоахарий лазарех лорадеш леладар, доагIача тайпара царга хьажар. Из кхетадеш болх беш ба совхоза жаIуй.

М. МАЖИТОВ.

ТАХАН-РАДИО ДИ

КАЬХАТ ЦА ЭША ГАЗЕТ

— Радио ди дезду бувзама ерригача отраслий болхлоша. Укх шера из белгалдоаккх XIX Ерригсоюзни партийни конференцена сийленца накъабахара берригача советски наьха политически къахьегамен хьинар айденнача хана.

Советий Іаьдала хьалхарча деношка денз раднох хилар оперативни информаце агитацеи пропагандан средство.

Соцнализм хьалъяра ленински планах къоастае йиш йоацаш общественно-политически культурнии вахаре шерра программа а хинна дIаэттар радио. В. И. Ленина 1918 шера еннача предложенегIа Совнаркомо мехка радио - телеграфни гIулакх дегIадоаладара план вIаштIехьъяккхара комисси вIашагIъеллар. Москвана 1000—1200 километр гаьна мел йолча ерригача губернский уезднии городашка хьалъе йолайир приемни радиотелестанцеш. 1918 шера аьхки цу тайпара установкаш 75 пункте болх беш яр, хIаьта 1920 шера уж 200 совгIа яр.

1918 шера вIашагIъеллар Нижегородски радиолаборатори, советски радио материально - технически база хьакхоллача даькъе цо йоккха моттиг дIалаьцар.

1920 шера 5 феврале В. И. Ленина Нижегородски лабораторе кулгалхоех цаI волча М. А. Бонч-Бруевичага письмо дахьийтар, хIаьта цох вай мехка радиовещани дегIайоалаяра программни документ а хилар.

1922 шера 19 мае ше хала цамогаш воллаше а В. И. Ленина РКП(б) ЦК письмо дахьийтар, цу тIа цо дувцар пропаганден, агитации, просвещении яра, радио, мел боккха лоархIам болаш я, берригача мехка радиофикаци яра программа белгалъяьккхар.

Цу ленински васкеташта тешаме йолаш Коммунистически парте теркам тIалоаттабу советски радиовещани хадданза дегIайоалаяра. Из къаьгга гуш да вай республикага хьежача а. Тахан Нохч - ГIалгIайчене болх беш я низ бола радиостанцеш, хIанзарча хано дIадехарашка хьежжа йола аппаратура я ростдистий доалахьа. Шин программагIа ю радиопередачаш эрсийи, нохчий, гIалгIай меттала денбийсан 5 сахьата болх бу радиос.

Укх шера цхьоалагIча апреле республике 163800 трансляционни точка бар.

ШийтталагIча пятилетке радиовещани дикка дегIаера. УКВ радиостанце стереофонически къамаьл ду.

Бувзама космически система хьаяро лаьттан искусственни спутникех пайда эцарца таро хилийтар мехка гаьннарча районашка Москвера телевизионни передачаш дIакхачийта. Вай мехка 93,6 процент йола нах баха моттигаш телепередачаш дIакхоачаш я. 1988 шу дIадолалуш 100 миллион телевизор яр советски наьха доалахьа.

Тахан вай республикерча наьха Центральни телевидене шиннегеи цхьан моттигерчеи программага хьажа йиш я. «Лотос» яхача дIа-хьа лелача телевизионни станце бос бола передачаш ю республике тайп-тайпарча моттигашкара.

ЦхьайтталагIча пятилетка шерашка керда телевизионни ретрансляторaш хьалъяьй вайцига. Цо таро хилийтар республике бахача нахах 90 процент бараш телепередачашца хьажийта.

Радиои телевиденеи редакцеша хьинаре дакъалоац XIX Ерригсоюзни партийни конференцена кийчо елга мишта дIадода хьагойташ. «XIX Ерригсоюзни партконференцена — лерттIа накъагIо», «Ленински наькъагIа» яхача циклерча передачашка дувц Ерригсоюзни социалистически яхь дIаяхьарах, промышленносте, юртабоахаме хьалхалаттараша доахача толамех.

«Социалистически яхьа дневник», «Вахара хьисап — советски», «Болхлочунна хетар» яхача передачашка хьагойт яхьа лоархIам, болхлой коллективашта юкъера интернациональни доттагIал чIоагIдара яхьо деча новкъосталах дувц.

ЛоархIаме моттиг дIалоац идейно- политически, интернациональни, атеистически кхетам балара йолча радиотелепередачаша. Цу темашта хетаяь я «Барт болча дезале», «Интернационализм — вай вахара закон», «ДоттагIий оазаш», «Хьона, Даьхе, салтечун дог», яха передачаш, «Коммунисти пятилеткен», «Патриот», «Вахари дин» яха радиожурналаш.

Юрта боахама редакцеша хадданза передачаш ю юртарча дикача нахах, лаьтта леладерий, хьайбаш леладерий, комсаш кхеерий, баьцадаараш кхедерий толамех дувц.

Вай мехка хIанз хулаш латтача хувцамаша республика йоазонхошта хьалхашка а керда декхараш увтаду. ИрагIеи актуальнегIеи я литературни передачашка цар еш йола выступленеш. «Литературеи хан», «Перестройка публициста бIаргашца», — цу рубрикегIа я ноазонхоша перестройках лаьца ю передачаш.

Иштта, кердача дIадехарашка хьежжа, я кхувшбоагIаратен йоккхагIча классашка деша дагIача берашеи хетаяь еш йола передачаш а. ЧIоагIа езаш тIаийцай «Камертон» яха информационно - музыкальни программа.

Массови информаце средствашта хьалхашка КПСС XXVII съездо оттадаьча декхарашка хьежжа радиожурналисташа хьинаре дакъалоац перестройка дIадеххача тайпара кердадар, толашагIдар хьаллоацача, новкъарле ер, хьарцахьдар гучадоаккхача.

«Халкъа тIахьожам болх беш ба», «Сатирически микрофон», «Ускоренне с торможением» яхача журналашка шерра дувц къахьеганза доходаш яхарца, припискашца, боахама доал ца дарца, бюрократизмаца, къахьегамеи производственнии дисциплина телхаярца лоаттабеча къовсамах.

Сакъердамеи чулоацам болеи передачаш вIаштIехьйоахача журналисташта доккха новкъостал ду болхлойи юртарчеи корреспонденташа. Таханарча дийнахьа радио цар актив 100 сагага дIакхьачай. Уж нах шоай гIулакх дика довзаши дукха дезаши ба. Уж ба производства новатораши хьалхалаттараши, лоархIаши сий деши бола нах.

Рабсельковаша радиовещанеца керттерча даькъе бувзам лоаттабу редакцега каьхаташ а ухийташ. XIаьта письмощщара болх лерттIа дIаоттабарах тийша да, тха журналистий балха хоадам белга а. ДукхагIча даькъе редакционни почта degIаяра тхо декхарийла да штате йоацача активацарча бувзамашта. Цар письмоех кийчоя «Тхога язду», «РадиоладувгIарий письмошта жоп лу министра», яха а кхыйола а передачаш.

Редакцей балха тIа йоккха моттиг дIалоац рабсельковорщашца дешар чакхдахаро. Радио ЦIагIа вIашагIъелла я хIара шера рабсельковараш кийчбу школа. Школа программа шера лаьрхIа я. Занятеш чакхъяхара оаха хьех лакха говзал йола журналисташ, экономика йовзаш бола специалисташ, республика министерствайи ведомствайи кулгалхой, партийни, советски, комсомольски болхлой, производстве хьалхалаттараш.

Цунца цхьана белгалдаккха дезаш да: тха балха тIа кхоачамбоацараш кIезига ца хилар. XIанз а дукхача радиопрограммашка дукха кулгалдеча болхлой самоотчеташ я, цар духхьала даьхача толамех мара дувцац. Мела къестаду гластностаца дувзаденна дола дешаш. Тха цхьайолча передачашка турпалаш дIахьулабу дукхагIча даькъе цифраша, метраша, гектараша, килограммаша.

Юрташкарча партийни организацей, халкъа депутатий Советий балхах, районни агропромышленни объединеней опытах кIезига дувц, теркама юкъмоттиге хилац къахьегамхой шоаш, цар уйлаш, социально - экономически проблемаех царна хеташ дар.

Тахан тха керттера декхар да КПСС XXVII съездо дIадеххача тайпара болх тоабелга.

М. АУШЕВ,
республика телевиденен радиовещанен Паччахьалкхен комитета председателa заместитель.

ИНТЕРНАЦИОНАЛИСТАШ КХЕБЕШ

ЛЕНИНСКИ КЪАМИЙ ПОЛИТИКА

Вай мехка дахача къамий ленински доттагIал чIоагIа вIашагIтеха да. Цар цхьана къахьег юкъарча гIулакха. Къаман деша кхоане гуш я Советски Союзе. Хьалха тIехьадиса хинна халкъаш сиха кхаьчар хIанзарча цивилизацега. Хьаэцаргья вай НохчГIалгIайче. Хьалха шоай меттала йоазув ца хиннача нохчийи гIалгIайи халкъаша, патриархальни вахаргара доладенна, дунен культура лакхаленашка кхоачаш боккха исторически гIа баьккхар.

СССР халкъий ленински доттагIал бахьан долаш, эрсийи вай мехка кхычен халкъаша доккха новкъостал деш хиларагIа низ бол НохчГIалгIайченга, духхагIа даькъа лоац цо вай мехка экономикеи культуреи degIайоалаяра гIулакха юкъе.

Республика къахьегамхоша де а доагIаш доккхал ду СССР халкъий ленински доттагIалах. Из хьахилар, чIоагI а делар революционни тIемашка, Сийлахь - боккхача Даймехка тIема фронташка, маьрша къахьегаш. Советски наьха цхьоагIон, вежарашха кхотабалара, вIаши новкъостал дара, къаман культура лархIара уйла чIоагIа я. Социализм ца езаранта мара дезаргдац къамашта юкъе цатоам отталга.

Цхьанне а харцде йиш йолаш дац Сийлахь - боккхача Октябрал тIехьагIа халкъашта юкъера вежарашха дола доттагIал чIоагIдалар, халкъий бокъонаш цхьатарра хилар. Лакхъелар ерригача союзнии автономнии республикай экономикеи культуреи. Хьахиннад цаIдола советски халкъ. Цо доккхал ду шийна карагIдаьннарех, шоашта тIакхайдачох уж лораде кийча да.

Бакъда, къамий дош къоастадаь даьннад аьлча нийса хургдацар, КПСС XXVII съезде белгалдаькка ма хиллара, цу хьакъехьа де деваш духха да. ВIашдухьаленаш хургья, уж шоай ханнахьа къоастае ха деза.

КПСС XXVII съезде белгалдаькхар мехка, хIара союзнин автономнин республика экономика лакхъе езаш хилар. Республикашта юкъе къахьегам кIоаргагIа дIа-хьа бекъа, халкъа, халкъий къахьегама интеграни чIоагIъе, парте де лерхIа революционни хувцамаш деча хIара къаманн халкъеи доархIам лакхбе декхар оттадаьд.

Бокъонца йола интернационализм, бокъонца дола доттагIал хила йиш яц хIара халкъа карагIдаьннар, культура, мотти истории ца лоархIаш, сий ца деш хилча, къамашта юкъе вIаши гIулакхаш ца леладича. Къамий культура degIайоалаяра, царна цу даькъе карагIдаьннар дIа-хьа эцара, новкъостал де декхарийла да вай.

Советски патриотизм вай геттара йоккха ганз я. Национализман шовинизман цхьаккха а тайпа тарлургдац цунца.

XIанзарча этапе а практика а хьакъехьа къамий политика гIулакхаш чIоагIа леладе деза вай. Из вай общества принципиальни а вахара а дош да. «Парте из ду, — аьннад КПСС Программа тIа, — къамий ленински политика хадданза дIакхахьар, халкъий доттагIал ма могга чIоагIдар — социализм эргаьккха тоаяра дакъа — общественни практике техна тешаме, дукхача къамех болча нахах латта вай социалистически Даьхе тоаярга бода никъ боландаь».

DegIаухалга сихдара никъ республикашка экономически хувцамаш хиларах чакхбоалаш бац. Цунна юкъедоагIа мехка ерригача регионашка чIоагIа йола социальни политика хьинаре дIахьолга, къамашта юкъера гIулакхаш эргадаьха тоаделга. Перестройка кхоачашъеш, КПСС теркалъю тайптайпарча къамийи халкъийи, къаман а этнически а группай башхалонаш, таронаш, хIама кхоллара йола цар опыт, боахамеи къахьегатеи традицеш, degIайоалаю моттигера инициатива.

Партийни органий, Советий, профсоюзий, комсомола, царца цхьана вай республикачар а, теркаме лоаттаду СССР гражданий патриотизм хьахилара, интернациональни декхар кхетадеш хилара, паччахьалкхен юкъарчеи къамийи хьаштий юкъмоттиг нийса кхетаяра кхахьегама коллективай республикашта юкъера поставкаш шоай ханнахьа а дика а кхоачашъяра бехктокхам лакхбара дешаш.

Даьхен рузкъа дебадара хIара халкъо дукхагIа дакъа лацара йоакхо а еш, парте къаьстта теркам тIабохийт дукхача наьха творчество degIайоалаяра, союзнии автономнии республикашта, городашта, цхьатарра йолча предприятешта юкъера социалистически яхь шерьяра. Таханара яхь латт: «XIX-ча Ерригсоюзни партийни конференцена даха ма доагIара накъадахара!» яхаш лозунг а долаш. Вай республика кхахьегама коллективаш, производстве хьалхалаттараш юкъебахаб цу яхьа. Парте Грозненски горкомо могальй конференци хьаелла ди тIакхоачаш пятилетка кхаь шера план кхоачашъергья, аьнна, йола Грозне кхахьегама коллективай инициатива. Царна юкъе я СССР 60 дизара цIерагIача «Оргтехника» яхача объединене, электромеханически электроремонтнии заводий коллективаш, кхыяраш.

Традиционни гIулакх а хинна дIаэттад Къулбаседа Кавказа вежарашха йолча республикашта юкъера доттагIал. Царна юкъе «Вай ленински доттагIалца чIоагIа да!» яхача девизагIа йола яхь латт. Нохч - ГIалгIайчено ленински экономически культурнии бувзамашца гIулакхаш леладу СССР 30-нел дукхагIа йолча экономически районашца, республике кийчьяь продукци дIа а кхухьийташ. XIаьта республикага 70 совгIа йолча городашкара кхоач тайп-тайпара машинаш, приборaш, юрта боахама машинаш, кхыйола техника.

Айхха бувзамаш да ВЛКСМ 40 шу дизара цIерагIча Уфимски синтетически заводеи СССР 50 шу дизара цIерагIча Грозненски химически заводеи коллективашта юкъе. ВIаши новкъостал лоаттаду Бакун Грознеи мехкдаьттахоша, Новороссийскеи Чири-Юртеи цементникаша. Социалистически яхь лелаю Къулбаседа Кавказа йиъ республика ленински районий коллективаша. Уж тайпа масалаш кхы а доаладе йиш яр.

Хано дIадех йоккха культура, къамашта юкъера дика гIулакхаш хила дезалга, во мел дар дIадаккха дезалга.

Республика партийни организаце боккха теркам тIабохийт къамашта юкъера гIулакхаш эргадоахаш тоадара, халкъашта юкъера доттагIали вошали чIоагIдара. Бакъда, из иштта дале а, республика партийни актива собране белгалдаькка ма хиллара, — цу балха тIа хIанз а кхоачамбоацараши динза дисараши да.

Цкъаза хет вайна интернационализма идеяш сага уйлашеи цун гIулакхий нравственни нормашкеи шоаш ши-шегIа кхоачаргья, аьнна. Из кхетам баларцеи саг ше кхетарцеи дулуш да. Ерригача партийнии комсомольскии организацей, цар комитетий керттерачарех цхьа декхар да Даьхенцара цIена безам, из низ кхоачашагIеи хозагIеи хилийтара йола уйла советски сага оамала цхьа гIулакх, цун вахара позици хургйолаш кхетам балар.

Динамизмахи позитивни хувцамехи йиза йолча вай хано геттара йоккха материал хулийт чIоагIагIа сага патриотически интернациональни кхетам балара. Из кхетам беркатегIа хургба кердача общества идеалаш, принципаш, ганзаш хьинарегIа чIоагI ме ю.

Вахар цIена хилийтара тIехьара къовсам — из идейно - кхетам балара болх, цох социальни хьахулашдар пайдане хилийтар, во гIулакхаш ца хилийтара бола тешам ба.

Республика коллективаша перестройка хьалашка беча балхо хьагойт демократи degIайоалаяра, социальни нийсхон нормаш меттаоттаяра, кадрай бехктокхам лакхбара парте лаьцача наькъо нах кхотабара, цар хIама хьадара безам лакхбара, царна юкъе вIаши бола тешам чIоагIбара новкъостал деш хилар. Партийнии комсомольскии организацеш дехарийла я хьахулаш латтача кердача морально - нравственни атмосфера теркаме уйла е, къамашта юкъерча гIулакхех доагIача доллача хIаман къаьстта влияни е.

Къона волча хана денз сага чуйоссае еза ше вай лаьтта дахача бIаьннел совгIа долча къамий доттагIалца органически вувзавенна хилара уйла. Вахара хIара минут дезале, берий беша, школе, вузе, мехка хIара мнIинг йиза хила еза интернациональни эхь-ззел хилара кхетамах. Ханага хьежжа боагIаш хила беза интернационални доттагIала клубий болх, дукхагIа пайда эца беза союзнин автономнии республикашка еча экскурсеех, агитпоездех, революционни, тIема, къахьегама сийлен моттигашка еча экскурсеех.

Хано республика Іилманхоштеи йоазонхоштеи хьалхашка оттаду практика хьашташта кхы шерагIеи кIоаргагIеи пайда бергболча общественни Іилмаш хьакхоллара декхар. Цар интернациональни кхетам балара дешашта хетадаь, халкъий доттагIал хестадеш дола керда книжкаш, пьесаш, дувцараш яздарга хьеж вай. Къаьстта тоъаш дац республике буржуазни идеологий тайп - тайпарча концепцешта, цар аьл-дитташта, дагалувцарашта духьаларча критика хьакъехьара аргументированни тохкамаш.

Вай декхарийла да хIара республика, хIара къаман прогресс республика хьахьегамхой вахара долча берката хургхилар, халкъашта юкъе доттагIал чIоагIдеш хургхилар царна дIадовзийта. Из хIара къаман, хIара халкъа дезаш, дIахо а уж гаргадахара, вай йохаргйоацача чIоагIа йолча советски Союза дезаш хилар кхетадайта.

КПСС Центральни Комитета Кхайкарал тIара уж дешаш керте лоатталде деза республика коммунисташа шоаш беча идейно - политически интернациональни балха тIа.

Э. ИСАЕВ,
исторически Іилмай кандидат.

Къахьегама ресурсаш: мишта пайда эц царех

КУЛГАЛХОЙ ТОХАБЕЛЧА

Дукха дувц вай тахан юрта боахама производствана интенсификаци ярах, доалдара дикагIйолча методех, кердача технологех. Из дерригa а дика да, цхьабакъда, духхьал цу цхьан хIаман тIа сацийта йиш яц вай уйлаш. Кердадар юкъедоаладарца цхьана, йоахко е еза йолаш йолча таронех бизза пайда ийбара. Къайлакхахьа мича деза, чурча таронех аханех мара вай пайда ийбаьбоацилга. Дагадохарагiа аьлча, 1940 шерашка духхьал Нохч-ГIалгIайчен лоамани лоамашта уллув ядачеи районашка обществени доахан дукхагIа дар тахан ерригача республикечул.

1979 шера тIанийцар волюнтаризми эастойн хиннача шерашка дIаяьха лоаман юрташ юхаметтаоттаеш бола соцам. Цун маIан атта а тIехьале йолаш а дар — лоамани лоамашта уллув ядачеи районашка откормочни (онда доалийташ хьайбаш кхоаба) совхозаш вIашагIйохкар. Из соцам кхоачаш ца беш бисар. Советски районе парте райкома хьинарагIа хьалхара гIа баькхабар: лоамашка сихха хьаяьча фусамашка баха а цига дIабаха а раьза бола энтузиасташ корабир. ДIахо хьалъе лерхIар хьайбаш чуолатталу помещенеш, соцкультбыта объекташ, наькъаш, тIайш. Из дика дIадоладаь гIулакх чакхдаькхаларе, дерригa а дIадаьлча, НГIАССР-е дукхагIйолча районашка хьаде хIама а доацаш лела нах общественно - пайданеча къахьегама юкъеоза вIаштIехьдардгар.

Цхьабакъда, хьалхара гIа ма баькхинге а, гIулакх цу тIа сецар. ХIаьта энтузиасташ кердача моттигашка дIаIемар, шоай доккхий гIонна боахамаш Іодехкар. Дерригa а хьахиннар из дар. Района керда кулгалхой сагота хиланзар дIахо из гIулакх дIадахьара, цигача откормочни совхозаш хьаяра.

Из масал сона дагадехар дукнхача хIамашта хьокхаме доландаь. Вайна гонахьа шортта уллача рузкъах пайда ийбе Іемадац вай (е дицденнад). КIезига ба боккъонца гIулакхах дог а лазаш, эше риск е кийча бола, таханарча хано дIадехарашка хьежжа бола кулгалхой. Цудухьа лоха я вай юрта боахама эффективность, хьаIов тайп-тайпара проблемаш. Царех лоархIамегIчарех я къахьегама ресурсех пайда эцар. Иштта а нийслу: юрташка шортта нах баххаше, колхозе е совхозе болхлой ца тоъаш. Фуд бахьан?

Цхьа масал доаладергда аз. «Гудермесский» совхоза доазон тIа дукха бах общественно - пайданеча къахьегама юкъеоза боаца нах — моттигаш тоъац. ХIаьта соахка декабрь бетта хиннача совхоза партийни собране гучайоал теркам тIаозаш йола факташ. Царех гуччахьа дийцар коммунисташа. Совхозе толаме къахьегаш яр А. Вачаева кулгалду доакъар кийчду бригада. Бахьан малагIа дар а хац, керда венача боахама директора Т. Герзелиевна бригада езаяланзар. Коллектив йохайир, дукнха нах балхара дIабаьлар. ТIаэцанзар директора дего бригадир Х. Бугаев а. Кулгалхочо заявлени а енна, ше дIагIоргволча ваькхар Х. Бугаев. ТIаккха цунна тIехьа расчет ийцар ерригача коллективо а. ХIаьта совхозера дIаяхар 1986 шера люцерна ги даккхара план шозза тIехкхоачашъяь, хIара гектара тIа 400 центнер шекара свеклаш яьха бригада. 1987 шера ерригача совхозо а ца баькхха хьувкъам баькхкар. Балхара дIабаьхар дикагIбола механизатораш. Цох хьахиннар укх тайпара дар: ший доалахьа 68 единица трактор йоллашехьа лоаллагIа ухкача «Правда», «Восточный» яхача боахамашкара новкъостал дица дийзар «Гудермесский» совхоза.

Дагадехар Т. Герзелиевна совхозе харбазаш хьалкхее. Амма мишта чакхдаькхар из? Харбазаш кхеяра хьабийхар кхычахьа, кхыметтел республикал арахьа а бахаш бола нах. Гурахьа 17,3 гектара тIара хьагулйир... 50 тонн цхьанне а дIаэцаргIоаца харбазаш. Иштта лоха хьувкъам кхебир совхозе дикагIа лоархIача лаьтташ тIара, цу тIа ахкана дуга кхедеча А. Межиева бригада зе а деш, низ болча насосни станцес хий дIатийлар харбазий кхашта. Из бахьан долаш хий дIакхачанзар ябакхаш дIайийннача 24 гектар, суданка дIайийннача 10 гектар лаьтташка а. Долче, ябакх а суданка а хьахиланзар. Дуга хIара гектара тIа планагIа 34 центнер хила дезача 17 центнер мара даланзар. ХIаьта харбазаш кхее хьабийха хинна «летунаш» гурахьа шоай «Жигулеш» тIен «Волгаш» тIен хайша дIалийлхар шоаш бачахьа. ТIаккха совхоз... хIалакдаьча лаьтташа, хьа ца боаккхаш бисача хьувкъамо даь зе, «Гудермесский» совхозе баххаше а, укхаза хьабе болх а боацаш, «шабашке» дIаиха нах. ХIаьта тIехьарчо даь зе е сомаца а е гектараца а диста йиш яц.

Къахьегама ресурсех пайда ийбара, юрта боахама интенсификаци яра проблемаш къоастаеча дукха да кулгалхоех тийша. Вай республике къахьегама ресурсех пайда ийбара проблема къоастаяра эшац Іаяха тIехъяьнна хьаькъале решенеш. Из дара эш йолча таронех бизза пайда эцар: капитальни вложенеш караерзаяр, боахамашка юрта боахама продукташ чакхйоаха а кхьтайпа а цехаш, участкаш вIашагIйохкар. Цхьан дешаца аьлча— гIулакх довзаш хилар. Эггара хьалха из оамал йолаш хила веза кулгалхо ше, цун дог лаза деза гIулакхах, шаьра йовзаш хила веза из хьалхашка латта проблема.

Соахка май бетта «Красное знамя» яхача районни газета редакце района кулгалхошкара дийхар, цу проблемах шоашта хетар, яздар. Цул тIехьагIа чакхдаьннад шу. Цхьабакъда, цхьаь цхьан кулгалхочо язданзар шоашта хетачох. Цу хьакъехьа вIалла уйла ца еш ба-теш уж? Е из проблема хIанз а лерттIа кхетаяьац-те цар?

Н. БОРИСОВ,
тха штате воаца корр.

Цхьаккха вицвеннавац, цхьаккха дицденнадац

ТУРПАЛАШ ДАИМ ДИЙНА БА

Машаре даха ловча адамаша укх шера шовзткъеи кхозлагIа белгалдоаккхаргда фашистски гIаьрахой эшабеш, котало яьккха, советски наха меттел Европе дахача халкъашта а кортмукъале енна иразе ди.

Дог гIоздоаккхаш долча цу майски дийнахьа вайна массаза а дагабох вай иразе вахар бахьан шоай цIий Іомехкадаьраш. Школашкарча цIеча лер йоахарашеи къонача краеведашеи вIашагI а кхийте, «Служба памяти» яха организаци хьаю. Де доацаш байнараш хьалехаш чIоагIа къахьег цу бераша. Советски наьха оамал я из: цхьаккха а виц ца волийташ, цхьаккха а диц ца долийташ. Хийла нана ягIа хIанз а тIехьа воI цIаварга хьежаш. Амма къонгаш-м Наьна лаьтта: Брянщине, моастагIчо эггара хьалха ший кулг тIакховдадаьча Бресте, Украина сийлахьча лаьтта (укх мугIарий автора да дIавелла воаллача) е Белорусе, Молдаве, Латве сатийна бадаш ба.

Сийлахьча Октябра кховзткъе итт шу дузача хана Пионерий ЦIен директора Т. Бутиринай инициативагIа МагIалбижерча № 18 йолча юкъерча школа историе кабинете В. И. Ленина тешаме ученик хиннача Б. Дьякова ЦIерагIа «Поиск» яха группа вIашагIъеллар. Цу группо лаьрхIад гражданский, Сийлахь-боаккхача Даймехкеи тIемийи, партеи, комсомолеи ветераний дикача масалашка гIолла къонача ноахала кхетам лулга вIаштIехьдаккха. «Поиск» яхача группо шийна хьалхашка декхараш оттадаьд, де доацаш байна турпалаш хьалаха, наьна лаьтта а берригача мехка а революционно - тIемеи, къахьегамеи традицех йола знанеш дIахо йодача хана кIоаргъе. Группа девиз я «Время, вперед!» яхаш.

Цу группо ший болх дIаболабир «Операция - 97: Наьха дог гIоздоаккхаш» яхача операцегара.

ХIанз дувцаргда вай цар даьхача толамех. «...Массанена а ховш да, Сталина приказагIа Нохч-ГIалгIайчене вIашагIъелла полковник Мамсуров Хаджиумар командир а волаш йола 114-гIа кавалерийски дивизи тIом хьайнача хьалхарча деношке а фронте яхалга.

Тха дивизи интернационални яр. Х. Мамсуров хIере вар, воккхагIвола политрук А. Дотмурзиев — гIалгIа, замполит Н. Литвиненко — украинец, полка командир майор Висантов — нохчо, эскадрона командир хинна со дигорец ва. Бакъда тхо дерригаш а вежарий дар, цудухьа цхьа барт болаш фашистех латаш а дар.

«Хьамсара бераш! Массаза а машар хилба вай наьна лаьтта!» — яхаш язду Берашка Дигора яхача городе вахаш волча эскадрона командир хиннача Т. Такоева.

«Социалистическая Осетия» газетага гIолла бераша хьалехар 114 дивизе 3-ча полка командир хинна майор Н. Литвиненко. «...къаьстта дицлургдоацаш са дег чу дисар Бердичев яхача городе хинна тIемаш. Из яр 1944 шу доладенна ха. Дукха цIий Іомехкадаь тIемаш дар уж. Тха интернационални полке дийна дукха бисанзар, командни состав йоацаш а. Дика дагавоагIа сона вокхагIвола политрук капитан Дотмурзиеви Иркутскера цун доттагIа майор А. Головныхи, нохчо вокхагIвола сержант Алимпаша Джабраилови, уж дог майра кIантий бар... Шоай лехамашка аьттув балба шун, бераш. «...Дийна бийтеш са доттагIий» — язду майора Н. Литвиненкос.

Ветеранашца айхха бувзам болча группо цун хаттара газетага гIолла жоп делар.

«...1943-ча шера Нохч-ГIалгIайчен 114 кавалерийски дивизи цунах дIакхийтта йолча 876 стрелкови полка замполит А. С. Головных Иркутск яхача городе 1982 шера кхелхав (укх мугIарий автор из дIаволлача хиннав).

— Нохчо воккхагIвола сержант А. Джабраилов дийна а волаш г. Грозне вахаш ва.

— А. Невскеи, Б. Хмельницкеи ордеиаш юкъе а йолаш, дукнхача орденний кавалер хинна А. Дотмурзиев 1944 шера Бердичево яхача городе моастагIчунца хиннача лирача тIем тIа вийнав. Цун цIи тиллай цу городерча цхьан улицахи, № 3 йолча юкъерча школа пионерски дружинахи.

— 1-гIча гвардейски арме ветераний Совета Тбилисски секце бюро член, запаса капитан, Тбилисски окружной эпсарий ЦIен тIема-Іилман общества член Е. Махатадзе г. Тбилисе вахаш ва.

ТIехьагIа Нохч-ГIалгIай АССР — МВД полковник хинна, майор Висантов 1986 шера кхелхав.

Тахан вайца дийна мел боацача бIухой-интернационалистий цIераш яьха а варгвий?! Каьхат а ха а тоъаргьяц уж бувца.

Вай Даьхе дораьрех де доацаш байнараш хьалаха, цар тIема никъ бовза, «Поиск» яхача группана новкъостал ду Советски Эскарен ТIема-Форда Флотеи Керттерча управлене.

Ше дайтача цхьан каьхата тIа подполковника Лурье яздора: «Хьамсара бераш! Оаш дайтача каьхатаца дувзаденна аз хоам бу шуга, 276 стрелкови дивизена кулгалдеш бар: 1942 шера 22 феврале денз 1943 шера 5 декабре кхаччалца—инаралмайор Севастьянов Иван Александрович. 1943 шера 24 декабре денз 1944 шера 6-ча июле кхаччалца командир Гринченко Тимофей Устинович; 1943 шера 16 июле денз 1944 шера 22 сентябре кхаччалца командира политически даькъа вола заместитель хиннав полковник Чарчейшвили Георгий Иосифович.

Кхыйола даннеш тхога яц. СССР оборона Министерства архиве хатта царех лаьце. Шоай лехамашка аьттув балба шун а».

Цу каьхата тIара бераштa яйзар мабарра болча турпалий цIераш. Г. Бердичеверча № 3 йолча юкъерча школа 5-ча класса дешархоша язду: «...Тха школа 10-ча классера дешархой лер йоахараш ба. Уж ба капитанах Дотмурзиевх дар хайнараша а, цун каш корадаьраш а, гаргарча нахага каьхаташ кхахьийтараш а. ХIанз эстафета тхога хьаеннай. «Тха отрядо цун цIи лелаю» яхача темагIа сбор чакхъяьккхай оаха. Сбор массане теркам тIаозаш чакхъяьлар. Оаха пайда ийцар оаш дайтача книжка тIарча материалах. Тхона хет капитан Дотмурзиев даим тхоашта вовзаш хилча санна, из даим тхоашца волаш санна.

Цо гойтача масало Даьхе бахьан деналера гIулакхаш де, тIехдика деша дегаш ураоттадаьд тха.

Украинскии гIалгIайи — шин халкъа воI капитан Дотмурзиев дIавелла воалл тха городерча тIем тIа байнача бIухой кашамашка. «Сийле хийла хьа, шин халкъа воI капитан Дотмурзиев А. Ю. аьнна, дешаш тIа а яздаь мраморах даь памятник дагIа цун каша тIа.

Оаха каша гонахьа зизаш а дегIад, лостамбеш, цIен деш лела а ду.

DIайхача моаршалца А. Дотмурзиева цIерагIча дружина СоветI

«Поиск» яхача группо, дукха ха йоаццаш техкар турпале латаш, городе Ленинграде вийнача Мазаев Маташах дараш.

Орловски дивизерча 125 стрелкови полке волаш г. Бресте вийнача Цечоев Халита йоI — юкъерча Ачалкхе яхаш йола М. Цечоева МагIалбикерча «Ленина байрах» яхача газетага гIолла хьалаха аьттув баьлар.

1940 шера февраль бетта Эскаре гIулакх де вахав Цечоев, къона нуснал цIагIа а дусаш. Дукнхаза яьча запросашта МО. Архивера хьанхар цхьа жоп дар «Спискашка волаш вац...» ХIаьта турпал Х. Д. Цечоев тIом хьайнача хьалхарча деношке а вежарий Белорусски лаьтта лорадеш, вийнав Лахкехьа вай бийцараш тIема турпалех байна а дийна а барех цхьабараш мара бац.

Лаьттан тIа машар хилийтара йоккха терко тIайохийташ болх бу вай партеи Советски правительствеи.

Советски халкъ массаза а хиннад тIема духьала, хIаьта цIаккха а дицлац цунна ший обороноспособность чIоагIъе езалга. Даьхе тешшаме лораеш хила деза, иштта да вай лозунг.

Юххера а вIаштIехьдаьлар Афганистане шоай интернационални декхар кхоачашдеш хиннача МагIалбикерча дийнача а байнача а кагийча наьха цIераш лаха.

З. ДОТМУРЗИЕВ,
МагIалбикерча № 18 йолча юкъерча школа «Поиск» яхача группа кулгалхо.

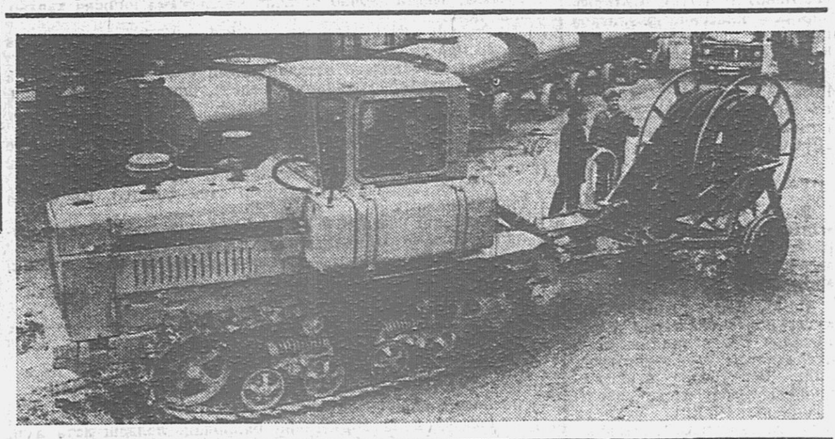

ЛОАЗОЛ-ДЕХЬАРА

Ши шу гарга ха я Миякэ яхача японски ахгIайрен тIа бахача наха укхаза тIема комплекс хьае гIертача США а Японе а Іаьдалаштен эскарий командованенен планашта духьал къовсам лоаттабу. Цу объектах «Мидуэй» яхача авиаосца палубни авиаце тренировочни полеташ яра пайда эца лерхI Пентагона.

Миякэ баха наха шоай хьувкъам хьалкхебара пайдана дола лаьтта американски военщинана дIа а денна, Японе наркотикаш дIайоаржаяра хьакъехьа уголовни зуламаш дарца «цIи хезача» доазол дехьарча бIухой кхерама кIалъовтта раьза бац. Цул совгIа, цига баха нах цхьаькха цхьан хIамах кхер, нагахьа санна американски база укхаза хуле. Миякэх ядерни йоаца зона хьае таро хург ца хиларах.

СУРТА ТIА: Миякэ бахача наьха бе доахкача плакаташа могадац шоай лаьтта США эскаре объекташ хьаелга.

Джапан Пресс—ТАСС сурт.

ДЕЗАЛА ТIАЛАТТА КХЕРАМ

США дукнханеша а тайптайпарча бахьанашца а тохкаш ба дезал социальни феномен хиларах тарра. Масала, кхачан индустре болхлоша тохкамаш дарагIа тикай тархеш тIа кхаьчай дукнха йола полуфабрикаташи хIанзе а даа кийча дола даараши. Цунца кхалсаг мукъаялийтай «кухнерча лоалах». Цхьаькха масал а да. Массехк шу хьалха цхьаь хила баьлар дувцаргда аз. Иштта бола дезалаш дукха ба. Юджин, консерваш еча йоккхагIчарех йолча цхьан фирма отдела, шеф ва. 40 шу да цун, Грейса — 32. Цар ялх шу даьнна шола яь ши йнIиг я. Нью-Йорке арендагIа луш йола квартира нийцай цар. хIаьта шоаш школа а бассейн а йолча пригородерча коттедже бах.

Юджина массаза а шийца леладу сесаген берийн сурташ. Иштта дола сурт да цун истола тIа а офисе а. Боккъалдар аьлча Юджина бераш кIиранденошка мара гац. Балха хул ворхI сахьат далалца. Из цIавеча бераш тхьайсе хул.

Грейс археолог я, ший профессена раьза я из, «фуннагIа хуле а» болх бита лаьрхIа яц из. Бераш школе дахийта накъа а даьхе, машина чу хов из, библиотеке йода. Ше ахчан хьакъехьа кхычох тийша ший хIама ца хиларах доккхал ду цо, ший алапи маьрачул кIезигагIа дале а. Школера чудоагIа бераш хьатIа а эц, сайрийна ялх сахьат даллалца царца а хул испанка Джемма. Берий нани — испанка эттар: «Цар Ловча Іомабалба мотт. Зе даргдац». Цкъаза Грейса ши бутт а боаккх экспедицешка, тIаккха Джемма массаца а цар цIагIа хул. Сарахьа шоай керда мел дар наьнага дIадувц бераша. Цо уж пхьор а дуадийя, Іодувшаду.

Шоатта мукъа ди да Юджина, бакъда дукхагIа йолча хана балха вода из, нагахьа санна цIагIа цхьа хIама де лаьрхIадале, бIарччача дийнахьа болх бу. Из ший сий делг дезаш саг ва, кхы вIалла деце а, компане вице-президенталла отта лерхIаш ва. Из хилара дукха болх бе беза: «Компане политикана дукхагIа влияни е гIерт со — цкъа - дале. ШозлагI - дале, алапи а лакхлу. КхозалагI-дале, кхьча сфере, лакхагIча воалалу».

КIирандийнахьа дезало ах ди цхьана доаккх. Іуйрийна хIама диачул тIехьагIа Юджин берашца хи тIа е Іам тIа вода. Грейс цIагIа юс делкъийга даа хIама кийчде. ТIехдаьнна хIама кийчдац цо. Кхыметтел хьаьший баьхкача а, микроволнови духовкерча супермаркета чурча ах фабрикатех 2—3 минут йоалача юкъа дика шу кийчлу. Кухарка хила а йиш яр цар, сенна эш из — шоаш кIезига хIама юъ цар, бераш а Іомаду тIехдаьнна хIама юаргйоацаш, цар алац: «Нанна хьалхара, нанена хьалхара... яа». ЦIагIа салаташи бацдадараши а шоаш ма дарра а дизза кхехкадаь доацаш а.

Маьрен сесаген дай а ноаной а Флориде бах, бакъда тайп-тайпарча городашка. Шоайла официальни гIулакхаш долаш ба уж. Юджини Грейси шера цкъа рождество долча хана болх царцига. Бувзам лоаттабу керттерча даькъе телефонаца. Бераша а етт телефон.

Грейс нахаца безам болаш, хьоашалгIа, театре яха ловш я, цунна йовз ерригa популярни передачаш. Юджина цох цхьаккха хIама хац. Духхьала газеташ, журналаш, лаьрххIа дола литература мара дешац цо. «Грейса хьоца яхаш хилча цунна сагота хилар кхераций хьо?» —аьнна хаьттар аз. — «Цунна, хетачогIа, иштта сагота я мотт сона соца яхаш, — аьлар цо. — Бакъда цунна хов: е сакъердам, е ахчеи кхоанарча денах бола тешами мара хург ца хилар. Сона хац сакъердам тIех хьан лоархIаргба. Кхалсага кхоачам эш. Вахара из стиль аз хержа яц, кхыча тайпара хила йиш яц».

«Хьа дезал хьо хье хьалкхийнча дезалал эргаш бий?» — хаьттар аз Юджинага. «Новкъа хет сона вай къамаьл деш са нана укхаза йоацаш. Из цунна дезар дар, цунна массаза а дагайох къаьнара, дика ханаш», шокъ а яйя дувц царех. Из ше хьалкхийнай дуккхача вежараштеи йижараштеи, даьи наьнеи йижараштеи вежараштеи, даьи наьнеи даьштеи йижараштеи юкъе. Уж берригаш а вIаши юхе баьхаб, вIаши дIа-хьа ихаб, цхьана дийкъад халадар, вIаши хьаллийцаб. Цу массане а дезалцара безам бар, вIаши эшаш бар. Са берашта шоай даьи наьнеи даьйи ноаной мара бовзац. Цар шоай виIийн йиIийн бераш письмошцеи телефонацеи кхетаду. Шин оагIорахьара бувзам ба, са нанас ший йчIигаш Іомайора долла хIама шийга хоатташ хила. Цу хана хатта дукха ма нийслой. Телефонах дукха хIама дала дезаш хул. Мама кхер тха бераш тхои кхы а дукхагIа хийрадовлар, юхъе цабезам оттар».

Юджинеи Грейсеи дезал хьал долаш ба, мара а сесага а дукхагIйола ха балха болаш йоаккх, бакъда бераш хилийта а лов, царга низ ба няняи цIагIа хьожа саги лоатташе.

70-ча шерашка вIашагIкхийттача Штаташка хозар во къамаьлаш — саг йоалаелга дIадаргда, хIанзе а дIадоалаш латт, яхаш. Уж прогнозаш бакъйинзар вахаро. Саг йоалаелга тIехь-тIехьа дукхагIа хул, бакъда хIара шоллагIбола дезал — мари сесаги къасташ да. Социологаша йоах, из хул алкоголь, бер ца деш хилар, ахча ца хилар, низ беш хилар бахьан долаш.

Из иштта дале а, кхийнача итт американцах ийссне саг йоалаю. Бакъда царех кIезига ба бераш хьахилийта сихлуш. Хьаттача 78 процент бараша йоах, бераш доацаш а ираз долаш цхьана даха йиш я. ЧIоагIа мела да берий даьшцареи ноаношцареи бувзамаш. Школа чакх ма яьккхинге а, бераш цIагIара дIадаха гIерт — квартираш лувц, кхыча городашка дIаух. Цох драма а лерхIац, берий даьшцеи ноаношцеи бола бувзам сиха хадаш бале а, бераш кIезига деш хилара цхьа бахьан цох лоархI — берашта дIа хIана лу дикагIдола шераш, нагахьа санна къавелча цхьаь къабеннарий цIагIа ваха везаш хилча? США бераш делга лохлу 1970 шера хьалхара перепись хинначул тIехьагIа денз. Итт шу хьалха лохерча боарам тIа а этта, латташ да из, хьахила доагIачул лохагIа да из. Нагахьа санна иммигранташ бецаре, ер бIаьшере чакхйоалаш США баха нах кIезигагIа хургбар. Традиционни боккха американски дезала кхерам тIаэттаб.

Цу явлене кхыдола бахьанаш да, йоах демографаша, бер хьа ца хилийта йиш хилар, саг йоалае-маьре баха сих ца луш кагирхой болга, дукха ха йоаццаш хьахинна керда гIулакх — кхалнах къахьегама юкъеозар. Цу дерриганена тIакхеташ да ахча кхоачам болаш ца хилар а. Бераш хьалкхеделга безагIча маьх тIа даьннад— хIанз чуIеча фусамца, дуачунца, дувхачунца Іалашдарал совгIа, дешийта а деза.

Цу гIулакха тIехь кризис хилар белгало я саг ца йоалае гIертараш дукхагIа хулаш хилар. Социологаша «дезал боаца боахамаш» оала цхьаь баха нах 1970 шера денз 90 процент дукхагIа хиннаб, хIанз иштта дола боахамаш диъ даькъах цхьа дакъа совгIа да.

Американски дезала проблема — из ерригача общества чухьежа кизга да. Цу чу хьежача бIаргагу социальни къаьста йола Америка а, индивидуализма культ а, ахчан Іаьдал а.

Эдгар ЧЕПОРОВ,
АПН соб. корр.

Нью-Йорк.

АЗЕРБАЙДЖАНСКИ ССР. Ший договорни декхараш толаме кхоачашду «Азмелиореммаш» производственни объединене Бакински экспериментальни ремонтно-механически заводо. Предприяте продукци — гидромелиоративни балхаш дара лаьрхIа агрегаташ, кердаяьха тайп - тайпарча модификацей двигателаш.

СУРТА ТIА: кийчача продукце участкера шоашца комплекте цистернаш йола дренажно - промывочни агрегат. Агрегат ОТК дIаяла кийчъеш ба мастер Гарник Манукяни (аьттехьа) слесарь Асиф Сулейманови.

Ф. ХАЙРУЛИНА сурт.
ТАСС фотохроника.

СПЕЦИАЛИСТА ХЬЕХАМАШ

ЛАЗАРЕХ ЛОРАДЕ ХЬАЙБАШ

Юкъекхаьчай бIаьстн. Сихха дегIайоагIа цонашка, эри а культурни а даьгIенашка буц. Цига леладе арадоахаш да доахан. Цо йийш хулийтаргья хьайбай продукци дикка тIакхетийта.

Толам боаккхалга духхьал уж дика кхабарах тийша а дац. Хьайбашта лергтIа доал эш. Тоаде дезар санитарни хьалаш, зооветеринарни гIулакх делга.

Хьайбаш дебадара, цар продукци алсамъяккхара чIоагIа новкъарле ю тайптайпарча лазараша. Царех цаI-пироплазмидоз. Из хьоаду даьгIенашкарча фашкаргаша. Цудухьа ахканарча лагерашка доахан дIадигачул тIехьагIа, уж тайпа зе деш йола садоалла хIамаш еба ца йийта низ дIакхоачар де деза.

Цу лазаро республика боахамашта доккха зе ду. Масала, лазар а кхийтта тоаберначa хIара Іаттагара хьа ца йоаккхаш шера юкъера лаьрхIача 160—200 килограмм шура юс. ХIаьта къона хьайбаш лерттIа дегI ца дахьаш дус. Пироплазмидозах цкъаза 70 процент хьайбаш ла. Цунца цхьана, из нийслургдоацаш гIулакх вIаштIехьдаккха дукха чоалхане а дац. Де дезар — хьаталета фашкаргаш йоаергйолаш хан-ханахьа хьайбашта молхаш егтар, уж лувчадар. Из болх хьайбаш леладара хьалашка хьежжа бе беза. Нагахьа санна, доахан доажадара помещенешкара ара а ца доахаш, моша доакъар хьатIакхучхьаш кхоабаш дале, даьгIенашкарча фашкаргашта духьала царна хIара кIирагIа молхаш етта эшац. Цу тайпарча боахамашка кхычахьара хьатIадоаладаьча хьайбашта мара бац из болх. Цхьабакъда, фашкаргаш йолча даьгIенашка доажаду доахан хIара 6—7 ди даьлча, молхаш теха долча хица лаьрхIа йолча ваннашка, е ДУК яхача агрегатаца лувчаде деза. Лоамашка кхаба дугача доаханна уж дIадигалехьеи Іоцадоаладичеи шозз-шозза лувчаде деза цу молхашца. Из болх чакхбоаккхаш пайда эца беза, цхьа процент хлорофос техача маркхалах.

Тоам беш хIама да 60 — 70 шерашца нийсдича, пироплазмидоз яхача лазарах цамогаш хула доахан тIехьарча хана итт-пхийттаза кIезигдалар. ХIаьта соахка цу лазарах республике гIолла 989 бежан мара цамогаш хиланзар, лурчогIа 2261 дар. Цул совгIа, ворхI районе цхьа хьайба гучадаланзар из лазар кхийтта.

Цунца цхьана, республике цамогаш хинначарех 41,2 процент доахан Шелковской районера дар. КIезига хиланзар Надтеречни, Ножай-Юртовски. Наурски районашка а. ХIана нийсденнад из ишта? Цу хаттара жоп луш, эггара хьалха, белгалдаккха доагIа, цу районашкарча ветеринарни службаша шоай болх мелбалийталга. Шера йайха йолча юкъа — апрель бетта денз ноябрь хьатIакхаччалца — доахана фашкаргаш ца латийтара гIулакх ледара чакхдоаккхаш хиннад. Наг-нагахьа мара лувчадеш хиннадац. Эсала пайда ийбаьб лаьрххIа йолча душевойх, ваннех, дезинфекционни машинех, опрыскивателех. Из бахьан долаш соахка цу районашка пироплазмидозах цамогаш хинна доахан лурчогIа хиначул а 3—4-зза дукхагIа хилар, 43 бежан делар. Кхы а доккхагIа зе хилар боахамашта де хIама а доацаш урс хьокхаш дукха хьайбаш доаде дезарах.

Тохкамаш деш гучадаьлар, цу тайпара гIалаташ кхыча районий боахамашка а нийсдолийташ хиннилга. Кастаста телхаеш хиннай доаханна молхаш тохара графикаш, ханал хьалха даьгIенашка леладе арадоахаш хиннад кхычахьара хьакхувла дикача фух дола доахан, и кх. дI.

Опыто хьахьокх: ветеринарни болх лерттIа вIаштIехьбаькхача, графикага хьежжа хан-ханнахьа фашкаргашта духьала доаханна эша гIулакх деча, пироплазмидозах доахан наггахьа мара цамогаш ца хулилга. Из болх, даьгIенаш тоаеш агромелиоративни мероприятешца цхьана чакхбоаккхача Грозненски, Сунженски, Аргхой-Мартановски, Малгобекски, Урус - Мартановски, Назрановски районий боахамашка тIеххьарча хана вIалла а хилац хьайбашта из лазар.

Доахан лоаттадеча помещенешка хан-ханахьа молхаш тохаро, ахканарча лагерашка хьайбаш леладара болх лерттIа вIаштIехьабаькхаро аьттув балийтаб пироплазмидозах цамогаш хула доахан дикка кIезигде Шалински Гудермесски районашкара боахамашка а. Цу хьакъехьа къаьстта а дувца доагIа Шалински района «Южный», Гудермесски района «Гудермесский», Грозненски района «Родина» яхача совхозех. Цар ветеринарни болхлоша хьайбашта хулача лазарашта духьала къовсам лоаттабеш лерттIа эша гIулакхаш чакхдоаханда, тIехьарча пхе-ялх шера цхьа етт цамогаш хиннабац. Цудухьа хIара шера тIакхеташ я цига йоаккха хьайбай продукци.

Пироплазмидоз яха лазар ца кхетийтара лоархIаме да, масала, лоамашкарча даьгIенашка хьайбаш лаьхка а ца дугаш, машинанца дIакхувлар. ТIаккха фашкаргаш латарах кхера дезаш хургдай.

Уж мероприятеш зооветспециалисташа лерттIа чакхъяхарах тийша хургда укх шера республика хьайбаш леладераша шоашта хьалхашка латта декхараш кхоачашдар.

Б. ДИКАЕВ,
ЧИНИВС паразитологе лабораторе заведуюцн, ветеринарни Іилмай кандидат, республика заслуженни ветеринарни лор.